

mentem Lluís Pallí, Julià Maroto, Narcís Soler, Enriqueta Pons, Aurora Martín, Josep M. Nolla, Josep Casas, Concha Puer-tas, Jordi Sagrera, Joaquim Tremoleda, Narcís M. Amich, Pere Castañer, Josep M. Salrach, Gabriel Roura, Silvia Planas, Carles Ferrer, Joan Vilar, Joan Blanco, Narcís Castells, Xavier Torres, Joan Busquets, Jo-aquim Albareda, Joaquim M. Puigvert, Ramon Alberch, Mònica Bosch, Rosa Congost, Josep Clara, Joan Puigbert (ma-lauradament traspasat en plena joventut), Lluís M. de Puig, Joan Surós, Pep Vila, Lluís Costa, Pere Cornellà, Francina Carles i Narcís-Jordi Aragó.

El conjunt dels onze fascicles –per tant, l'obra sencera– permet fer-se càrrec, per primera vegada, amb una visió global i una lectura fàcil i amena, de la densa història gironina desplegada des dels temps remots fins al moment més recent, sense haver de deixar espais buits corresponents a èpoques sobre les quals hi havia un clar dèficit historiogràfic, ara salvat en bona part. Seguint el desplegament de l'obra, cal dir que, un cop descrit el medi físic que és, en definitiva, l'escenari sobre el qual es desenvoluparà al llarg dels segles i mil·lennis la vida gironina, el viatge a través del temps discorre pels diversos capítols que fan referència a la prehistòria, la protohistòria, la Girona romana, el domini visigòtic, la Girona àrab, l'època carolíngia, la societat jueva, la ciutat dels segles XIV i XV (amb el pas de la prosperitat a una relativa misèria), l'època de la decadència i de l'expulsió dels jueus –ara tan retornats a l'actualitat, d'altra banda, amb el museu específic del carrer gironí de la Força–, la Girona dels segles XVI i XVII (amb el redreçament i el pas d'una societat guerrera a una aristocràcia urbana que viu amb un protagonisme especial la Revolta Catalana i les

guerres conseqüents), el segle XVIII (amb la Guerra de Successió), la transició de l'antic règim a la societat liberal, la Restauració, la dictadura de Primo de Rivera, la Segona República, la Guerra Civil, el franquisme i la transició democràtica (pràcticament, doncs, fins a la més rabiosa actualitat).

Com prometia Lluís Costa en la introducció de l'obra, s'ha aconseguit un treball interdisciplinari d'investigadors molt qualificats –podríem dir, com apuntàvem, que hi figura la plana major de la historiografia gironina actual– que té la voluntat d'establir nous elements de coneixement i de reflexió que, alhora, ajudin a replantejar el futur, que és l'objectiu de l'ensenyament que es desprèn de la història. Dit d'una altra manera i també parafrasejant el director, que clou la

col·lecció de fascicles –abans de la inclusió d'una completa bibliografia– amb un breu epíleg on constata els objectius perseguits, la *Història de Girona* de l'ADAC ens ofereix realment l'estat de la qüestió del passat gironí en una terra de pas, on han confluït des de sempre persones i idees, en el qual es dedica tanta atenció al protagonisme dels grans personatges com al de la gent anònima que actua col·lectivament, i que aporta, a través de la diversitat i pluralitat metodològica dels diversos autors –que, en tot cas, ha enriquit el contingut– elements importants per enfortir la consciència dels ciutadans i ajudar-los a valorar de forma més precisa la situació en què es troben. De fet, d'això es tractava.

Joan Domènech Moner

EL PATRIMONI CULTURAL DE LA SEGARRA

Jaume COBERÓ, Maria GARGANTÉ, Jordi OLIVA, Josep ROS, **Inventari del patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra**, Volum II, Torà, Hostafrancs: Fundació Jordi Cases i Llebot, 2000, 304 pp.

El volum dedicat a Torà és el segon d'un ambiciós projecte centrat en el patrimoni de la Segarra. Un projecte que és editorial, com ho prova la col·lecció en què

s'emmarca aquest treball, però que va més enllà, en la mesura que el llibre és el reflex d'una vasta tasca prèvia d'inventariació patrimonial en què està compromesa la Fundació Jordi Cases i Llebot. El seu president, l'historiador Jordi Oliva i Llorens, que és també director d'aquest inventari i coautor dels dos volums apareguts, ho exposava en una «Presentació» inclosa al primer, aparegut el 1998 i dedicat al municipi de Sanaüja, i també en la

«Introducció» que el seguia, en la qual, com en la del volum present, s'exposen els criteris i el model de fitxa informàtica emprats per confeccionar una base de dades prèvia o paral·lela a la publicació. Hi ha, doncs, un propòsit de gran abast, del qual el llibre és el reflex més evident: el d'inventariar exhaustivament el patrimoni segarrenc, tota la cultura material que sigui capaç d'expressar la identitat diferenciada d'un territori determinat, sen-

se limitar-se només als monuments més destacats, que en aquesta zona encapçalen el monestir de Cellers i la torre de Vallferosa, sinó abastant tota una variada tipologia arquitectònica, des dels castells i les esglésies fins a les cabanes de pastor, i sense descuidar ni l'arqueologia ni els objectes més o menys mobles, sense altra limitació cronològica que la de no endinsar-se més enllà dels inicis del segle XX. Hi ha, doncs, ben afermada una noció àmplia de patrimoni cultural, complementari però distint del patrimoni natural, l'esment del qual en el terme de Torà obliga al trist record d'un recent i devastador incendi forestal.

L'estudi de tot aquest ampli ventall patrimonial constitueix, sota el títol de «Catàleg del patrimoni», el gros de l'obra, en què es ressegueixen els diferents béns culturals agrupats en vuit parts sense jerarquitzar, cadascuna encapçalada per un mapa del terme municipal de Torà on s'indica la distribució dels elements estudiats. La primera part s'ocupa, precisament, dels nou «nuclis urbans» que articulen l'assentament humà damunt aquest terme vastíssim, i és el lloc on s'aglutina un major nombre de dades històriques de caràcter general. El contingut de les set parts restants s'organitzarà sempre tenint en compte aquests nou nuclis, ordenats de manera estrictament alfabètica. La que segueix es dedica a l'«arqueologia», entesa en un sentit força ampli, ja que s'ocupa de jaciments i vestigis d'entitat molt diversa, que van des dels enterraments excavats a la roca fins als castells enrunats, passant per dòlmens, necròpolis i antics camins. Les tres parts següents es dediquen a l'arquitectura que, amb criteris tipològics, ha estat dividida en «arquitectura civil», «arquitectura religiosa» i «arquitectura popular». Les tres darreres parts es dediquen als béns mobles, distingint entre «escultura», «orfebreria religiosa» i «pintura». El risc de l'excessiva compartimentació taxonòmica que imposa la doble variable geogràfica i tipològica es mira de superar tant amb les anotacions històriques concretes o contextualitzadores incorporades a moltes de les fitxes com amb el text globalitzador de la introducció, apartats que, conjuntament amb els estudis puntuals configuren un veritable recorregut per la història de Torà.

Al llarg d'aquest extens recorregut a través d'unes tres-centes pàgines el lector adverteix la riquesa i la varietat del patri-

moni existent en un racó de Catalunya que, tot i no ser un dels més lloats i visitats del país, en disposar d'un estudi com el que ens ocupa supera en aquest terreny moltes localitats catalanes força més grans i afamades. En aquest sentit el llibre incorpora una destacada component divulgativa, en afavorir a través del text i de les nombroses fotografies, tant actuals com històriques, el coneixement del paisatge visual i històric d'un territori amb una densa personalitat. Però caldrà indicar tot seguit que el treball és també una obra de recerca científica, on l'aprofundiment i el rigor dels estudis es porten fins al màxim nivell en tractar obres sovint poc conegudes o completament ignorades, i posar a disposició de l'investigador tant estats de la qüestió acurats com obres i dades inèdites.

Amb aquest material a la mà i el treball fet com a base, serà possible que des d'especialitats diferents es pugui aprofundir, matisar o completar en aquest o aquell terreny. Perquè, evidentment, fóra estrany que en una obra vasta i complexa com aquesta no hi trobéssim cap aspecte que no ens semblés discutible o perfeccionable. Així, algunes datacions ens semblen poc clares —com la de Sant Salvador del Coll de l'Aguda el segle XIV i no pas, com crec preferible, el XIII—, i sorprèn el criteri de tractar com a elements aïllats algunes parts d'edificis que, com els masos Soler i Freixes, semblaria més lògic abordar com a estructures arquitectòniques. D'altra banda, trobo que, si existeix un apartat destinat a «conjunts escultòrics desapareguts», s'hi haurien d'haver inclòs el retaule de l'Epifania venut el 1965, o la creu de terme de Sant Ramon destruïda el 1936, que no s'hauria de confondre amb la que fou reconstruïda el 1951. De fet, els textos sobre peces desaparegudes, sense fitxa identificadora i redactats en present, poden induir a error quan el text no n'especifica la història recent: fou o no fou destruït el retaule de sant Francesc Xavier? Quina fou la peripècia del retaule major? En aquest mateix capítol ha passat per alt als autors el fet que el sepulcre gòtic vinculat als Cardona que havia estat sota un altar de l'església el 1936 ja era a la Walters Art Gallery de Baltimore (EUA), on encara es troba, i que es tracta d'una obra no del segle XV sinó del XIV que, contra el parer d'altres, crec atribuïble a l'escultor manresà Berenguer Ferrer. En el terreny de la pintura mereix especial atenció el desco-

briment d'una taula que podria pertànyer al retaule gòtic que dona nom al Mestre de Torà; aportació que resta, però, encara en el terreny de la hipòtesi.

Però més enllà del cúmul de recerques plantejades en el camp de la història i de l'art i, fins i tot, de l'objectiu divulgador d'un patrimoni notable hi ha, encara, la necessitat de remarcar una voluntat reivindicativa explícita per part dels autors del llibre, que no entenen aquest patrimoni cultural com un llegat inert i més o menys decoratiu sinó com quelcom prou feble com perquè les fotografies datades fa només algunes dècades ja ens mostrin en alguns casos el deteriorament o la pèrdua irreparable. Els textos tampoc no s'estan d'anotar degradacions i mutilacions diverses, que contrasten amb la migredesa de les proteccions existents, que, més enllà dels dos elements singulars ja esmentats —el monestir de Cellers i la torre de Vallferosa— trobem aplicades només a algun jaciment arqueològic i a algun castell. Per a la resta podem constatar, com passa gairebé arreu, l'absència de qualsevol mena de protecció patrimonial de rang municipal. Aquest interès reivindicatiu, però, no pren tant la forma de denúncia com la preocupació per evidenciar l'entitat i la mera existència d'un patrimoni no percebut ni atès com a tal ni per les administracions ni per la majoria dels usuaris. Aquest és potser l'aspecte més destacable d'entre els perseguits: desvetllar la consciència a l'entorn d'un llegat dels temps passats que cal conservar i incorporar a la vertebració del present, com a punt de partida essencial en la construcció d'un futur amb personalitat pròpia. Obres com aquesta, que fan obrir els ulls a veïns i forasters sobre allò que hi ha hagut, sobre allò que hi ha encara i sobre quin és el seu estat i els seus interessos, esdevenen alhora eines i testimonis valuosíssims, àdhuc quan se'ns invita a defugir el tòpic estètic i a cercar la bellesa en «la cara oculta de la lluna».

Pere Beseran i Ramon
Universitat de Barcelona